

Un paseig per
Hādina Hīnurgā

المدين منرقه

Jaume Sastre Moll.
Ciutadella 2014.

NUCLI URBÀ ISLÀMIC: MADINA MINURQA

La dominació musulmana de Menorca es produí pocs moments després de la presa de Mallorca per *Isham al Jawlani* (l'any 902 -3) en temps de l'emir andalusí Abd Allah (888 – 912).

L'historiador musulmà Ibn Jaldun diu que el conqueridor del Sarq al-Andalus va derrotar als RUMI (vocable que s'ha de interpretar com a BIZANTINS).

PERÍODE CRONOLÒGIC:

De 903- a 1287 hi ha tres moments importants per l'Història de Menorca musulmana

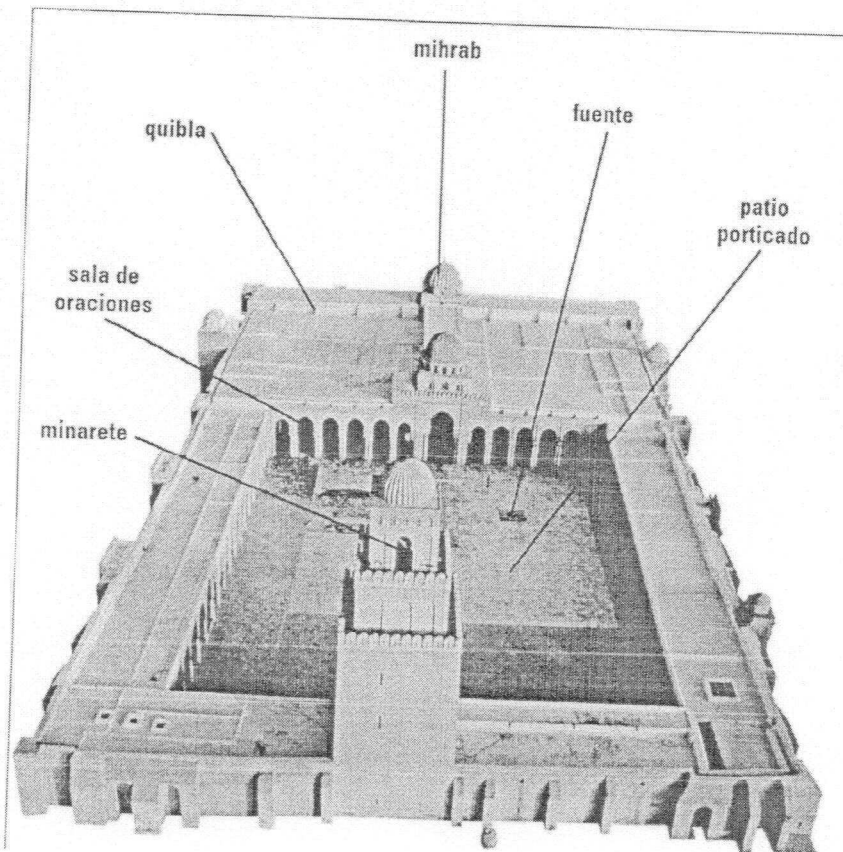
- 903 – 1115 ¿ Període fosc i sense fets documentats?
- 1115 – 1204 Domini dels almoravits . *Sarq al-Andalus* (Les Balears) és la darrera taifa almoravit d'Al – Andalus.
- 1204 – 1287 Domini almohade.
 Domini almohade (1204 – 1231)
 Vassallatge cristià (Tractat de Capdepera 1231)
 Conquesta d'Alfons III del Frans 1287.

APORTACIÓ MUSULMANA:

Sobre l'antic case urbà de construcció romana, a dalt del penya sagat de la platge de Ciutadella, els musulmans varen modificar el petit nucli aportant nous elements constructius:

- Una mesquita
- Un Qasr o almudayna
- Un Maylis o palau
- Un funduq o casa de contractació comercial regit per cristians.

LA MESQUITA: (Avui catedral)

Segurament superposada sobre un antic temple cristià (basílica paleocristiana).

Era de reduïdes dimensions : tans sols queda el minaret, que segons la tradició i alguns elements constructius, es convertí en l'actual campanar de la nova església parroquial.

La orientació del MIHRAB era cap el SE (endirecció a Kairwan).

La sala d'oració (HARAM) era en direcció SE

Sobre la mesquita es construeix el temple gòtic actual ... que modifica tota l'estructura.

UN MAYLIS o Palau:

Des del s. XIII Manurqa era governada per un ALFAQUÍ (moixerif) més un grup de persones importants que reunits en consell elegien la persona que es convertiria en cap dirigent. Eren SHUYUKH (caps dirigits), els ULAMAS (experts en teoria religiosa) i el FUQAH (experts en temes jurídics i de dret musulmà).

Aquest consell de vells no era una institució estrictament urbana (era tribal i clànica)

El PODER POLÍTIC musulmà residia a la vila de Ciutadella, i a les afores de la població el moixerif (Abu Utman Hakam) havia fet construir un palau o MAYLIS, provist d'una *qubba*, en mig d'un jardí. En el frontispici d'aquest palau el rais va fer escriure un breu poema.

Localització ... sota el Monestir de frares menors de S. Francesc ¿..?

El jardí ... l'hort del monestir franciscà

Després de la conquesta ... pròxim al Call jueu (c. de Sant Jeroni).

¿El carrer del Palau, pot identificar-se com pròxim al Palau Musulmà?.

UN QARS o Almudaina :

El moixerif de Minurqa havia fet construir un *al-qars* (que s'ha identificat amb el *castris Maioricis* del Tractat de Capdepera) en altres moments citat com a *almudayna*, aixecat damunt el port de la localitat.

Conegut a través del Tractat de Capdepera de 1231

Jaume I , després de l'acte d'infeudació de *Minurqa*, que suposava l'entrega del principal Castell de l'illa, retornava el Castell de Manurqa a l'alfaquí, al qual nomenava lloctinent.

Després de l'homenatge, l'esmentat Tractat al·ludeix als béns agropecuaris que havia de pagar la comunitat islàmica menorquina en concepte de tribut:

900 modins d'ordi

100 modins de blat

100 caps (entre bous i vaques)

300 cabres

200 ovelles

2 quintars de mantega

Productes que s'entregarien davant l'almudaina del port de Ciutadella.

La seva estructura Modificacions constants al llarg dels segles XIII – XVI y XIX.

De Palau del Governador A Ajuntament de Ciutadella.

سعيد بن حكم

مرقة

مرقة طابت بقعة فزكت اهلا

فسقيا لما سقيا واهلا بهم اهلا

لقد كرمت ارضا وناسا فلا تقوا

محال عدولا ولا لقيت محلا

فللمحد ذلك الميم والنون للندى

وم لراء الال للراححة في الجلا

وفي القاف معنى القسر والقهر للعزى

وخازت بها لمبالغة الفضلا

وقد يعلم الرحمان اني احبها

وسكانها حب الشجي المد الوصلا

فلو كنت بوابا علي باب جنة

لقلت ادخلوا يا اصلها وانزلوا الاعلا

ولله عندي منة غذاه عدت

دارا لنا وغدوا اهلا

لقد بايعونا معلنين بسروهم

سراعر ود ليس نقلا اذا تبال

وجازوا جميعا مهطعين وقد دعوا

لبعثنا يستنقصر اليقن الكملا

فاتبت ذاك الجد في لوح ود لهم

سورا من بعد تنلى فتستحلا

Sa'id Ibn Hakam

Menorca

Menorca és excel·lent i les seves gents són honrades.

Déu faci caure la pluja sobre nosaltres i sobre les seves gent!

Ha estat generós amb aquesta terra i la seva gent

i ells no van trobar conducta més justa i jo no he trobat gent millor;

Té la M de la magnificència, la N de la noblesa, la R del realisme,

la C de la cohesió social en la qual arriba a l'extrem;

Déu sap que l'estimo, a ella i als seus habitants,

amb l'amor malenconiós de qui enyora la unió amorosa;

Si fos porter d'una de les portes del Paradís, diria: entreu, gent de Menorca,

i instal·lau-vos en el més alt!

Per Déu!, tinc el poder, però com és el poder que pot fer que ells vinguin

al matí a la nostra casa afectuosament;

Ens van prestar jurament, fent públics els secrets

d'un afecte que s'ha manifestat;

Van venir tots alçats, quan van ser convocats a la meua proclamació,

per assolir la seguretat completa.

Inscripció en la façana del palau de Menorca

El nostre saló és per als seus hostes
i és tan serè el seu rostre com el dels que l'habitent;
Si hagués pogut fer-ne un altre de diferent,
seria perquè podia haver-lo fet més bell;
Esperem del nostre Senyor tenir la mateixa templança
i intenció que la seva construcció;
Les nostres esperances no estan només en ell i qui sigui generós amb ell,
és perquè és generós, i qui vingui a visitar-lo dirà:
Continui feliç amb la seva felicitat!
Estigui el bé establert en ell! No s'acosti el mal als seus habitants!

كتب في صدر المجلس بمنزلة

مجلسنا هذا لضيافته

طلق المحيا مثل ضكاته

ان بك قد قصر عن غيره

فحسنه زاد باحسانه

انا لنرجو فيه من ربنا

زهدا وقصدا مثل بنيانه

امالنا في غيره والذي

جاد به فالجود من شانه

فمن اتاه زائرا فليقل

لا زال ميمونا بايمانه

وظفق الخير مقيم به

ولا جنا الشر لقطانه

LA CONCESSIO DE LA CONSTRUCCIO D'UN FUNDUQ o Casa de contractació.

Davant la bona disposició dels menorquins, Jaume I promet defensar-los per terra i mar de tota acció contrària a ells, i a més, de gràcia especial els concedeix que cap cristià ni jueu podrà habitar ni residir, d'una manera continuada, a l'illa sense la seva aprovació i pròpia voluntat.

Malgrat aquesta disposició, el 1258 Jaume I concedia llicència al barcelonès (?) P. A. de Bezers, mitjançant pagament de 100 besants d'argent, poder construir un *al-funduq* o casa de contractació a Ciutadella de l'illa de Menorca, o en un altre lloc on ell volgués, en el qual podria fabricar vi amb els raïms propis de la terra i vendre'l, tant a cristians com a sarraïns¹⁰. Tal concessió era vàlida per a ell i els seus descendents, a perpetuïtat a manera de monopoli, ja que el rei certificava que si tal concessió hagués estat feta a algú altre amb anterioritat, aquella primera concessió ara era revocada.

A més, el rei permetia que qualsevol musulmà menorquí, amb expressa voluntat de l'alfaquí, pogués anar i residir allà on volgués, tant a terra de sarraïns com a terra de cristians. I si un d'ells arribava a Mallorca gaudiria del mateix estatus i dret que tenien els musulmans en aquella illa (s'ha d'entendre en llibertat).

Tanca el document el compromís reial de defensar les persones i les terres subjectes al tractat de tots els enemics amb els seus homes d'armes, una vegada assabentat pels seus missatgers de l'agressió, ajut que podia ser demanat al lloctinent de Mallorca. I encara afegia que si algú dels seus súbdits capturàs algun sarraí menorquí, en qualsevol lloc del seu territori, aquell seria retornat absolt i lliure, amb totes les seves pertinences.

El Tractat de Capdepera deixa entreveure molts punts de debat, però nosaltres aquí sols ens centrarem en dos temes: el primer, arxivístic, que tracta del pagament anual del tribut als oficials reials de Jaume I i de l'Infant Jaume, futur Jaume II; i el segon,

arqueològic, com és la localització d'assentaments rurals, reutilitzant velles estructures talaiòtiques.

Segons la documentació inserida en els llibres de l'Escrivania de Cartes Reials de l'Arxiu del regne de Mallorca, el Batle de Mallorca, com a procurador i tresorer del rei, i després del príncep Jaume, va deixar registrat el pagament del tribut satisfet per l'Arrais menorquí, però aquest, en lloc de fer-se amb una sola contribució, es feia d'una manera escalonada. Així, en el mes de maig-juny es registra l'entrega de l'Arrais i la percepció d'uns particulars del dret del bestiar major i petit (100 caps, entre bous i vaques; 200 ovelles i 300 cabres)¹¹; en el mes de setembre-octubre el rebut del dret del blat i ordi estipulat en el tractat (100 i 900 almodins respectivament), i en el mes de Nadal el pagament de 200 besants de plata.

Va ser freqüent que del dret del bestiar, juntament amb els 200 besants d'argent, eren venuts anualment a particulars, els quals després s'encarregaven de captar-lo¹². Mentre que el dret del blat pareix que era portat a la Quartera de Ciutat per vendre'l al detall, ja que a la documentació sols figura la seva percepció, però en cap cas la seva venda. Una prova d'això és la següent relació:

Dret del bestiar + mantega

1263	Thomàs Quadres i G. Peris	100 lb.
1265	Ramon Guardia, Guillem Pere i altres	95 lb.
1266	Joan Hom de Déu	---
1267	Andreu Torres i G. de Lusuldeno	184 lb. (+ besants)
1269	Andreu Torres i G. Stursa i R. P.	182 lb. (+ besants)
1274	Domingo Bessó i companys	180 lb. (+ besants)
1276	---	193 lb. (?)
1278	Guillem Cisteller carnisser	210 lb. (?)
1279	Martí de Puig Vert	240 lb. (+ besants) reials de València.
1285	Pere Mates	250 lb. (+ besants)
1286	Pere Mates	250 lb. (+ besants)

MENORCA COM A CAP DE PONT ENTRE LES TAIFES PENINSULARS I EL NORD D'ÀFRICA : POBLAMENT MUSULMÀ DE MENORCA A MITJAN SEGLE XIII

D'altra part, la permanència musulmana menorquina durant més de 50 anys a les Balears, en uns moments en què els andalusins són atacats pels exèrcits catalans (conquesta del regne de València 1232-1238) i pels castellans (conquesta de Sevilla, 1248), convertia Menorca en un cap de pont d'unió entre els ports del sud peninsular i les places de Bugia i Tunis, en el nord d'Àfrica o per fer el llarg camí d'Orient.

El mig segle de pau aconseguit amb el tractat de Capdepera seria ben valorat a l'hora de desplaçar-se per un grup familiar islàmic occidental, aprofitant el tràfic marítim català, i més quan els menorquins gaudien d'una protecció reial especial.

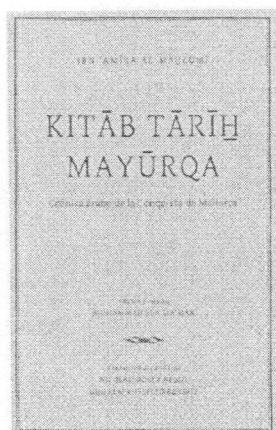
Les excavacions practicades per Margaret Murray¹³ en les estacions arqueològiques de Trepucó i Sa Torreta, i de Mª Lluïsa Serra Belabre a Biniac, Santa Mònica, etc., posaren a llum materials arqueològics musulmans que no reberen en el seu moment la valoració i l'estudi adequats, ja que gran part dels interessos i investigacions de les dues arqueòlogues anaven encaminats a la recerca de testimonis talaiòtics i paleocristians. A l'actualitat, les prospeccions practicades per L. Plantalamor, actual director del Museu de Menorca, han corroborat l'existència d'assentaments musulmans en antics reductes talaiòtics, aprofitant les seves velles estructures¹⁴.

A l'estació de Binicalaf, a les proximitats de l'estructura del talaiot, hi ha un conjunt d'edificacions, de planta rectangular, construïdes amb parament no talaiòtic, a l'interior de les quals s'hi localitzà abundant material ceràmic musulmà. D'igual manera, a l'estació de Santa Mònica, sobre la mateixa estructura del talaiot, es disposà uns paraments rectangulars, a manera d'habítacle, dintre del qual es va extreure abundant ceràmica musulmana, que certifica la utilització d'aquell reducte defensiu en dades molt pròximes a la conquesta cristiana de 1287.

Aquestes reutilitzacions podrien fer creure que es tractava de fons de cabanes, però el material ceràmic de luxe i domèstic que els acompanya contradiu aquesta primera idea, ja que l'aixovar trobat correspon a vertaderes cases musulmanes, amb estructures pròpies, previstes de cobertes amb teules, artísticament decorades, i habitades per un o dos grups familiars. La presència de certs nuclis rurals assentats en antics poblat talaiòtics planteja la pervivència d'un hàbitat rural nombrós i dóna raó de ser a l'existència d'altres reductes defensius, a l'interior de l'illa, segurament emmascarats sota l'aspecte de construccions talaiòtiques.

Si ens demanem la raó d'aquest increment poblacional i de l'ocupació de terres de conreu, no resulta ser del tot satisfactori creure en un simple augment vegetatiu de la població autòctona. Pareix que en aquesta mitja centúria s'ha de tenir present una aportació demogràfica externa, motivada per una emigració forçada d'altres llocs, com podrien ser Mallorca i València.

Per les peces ceràmiques trobades a l'interior dels habitacles, es pot deduir que es tractava d'unitats d'explotació agrària, amb un complement ramader, i com a resultat de tot això, segurament dedicats a la fabricació de derivats de productes làctics com la mantega i els formatges.

Gracias al estudio de Emilio Molina sabemos que el *Kitāb lubāb al-albāb* conserva la recopilación de los poetas que mantuvieron contacto personal o epistolar con Sa'īd ibn Ḥakam. Epístolas y poemas que permiten averiguar muchas cosas sobre la Minūrqa de aquel tiempo. La nómina de poetas es copiosa y entre ellos tenemos una serie de muestras que permiten reconstruir aspectos ignorados de la corte literaria que giró en torno a la figura del almojarife menorquín. Las traducciones hechas por María Jesús Rubiera⁴⁴ permiten adentrarnos en su actividad literaria.

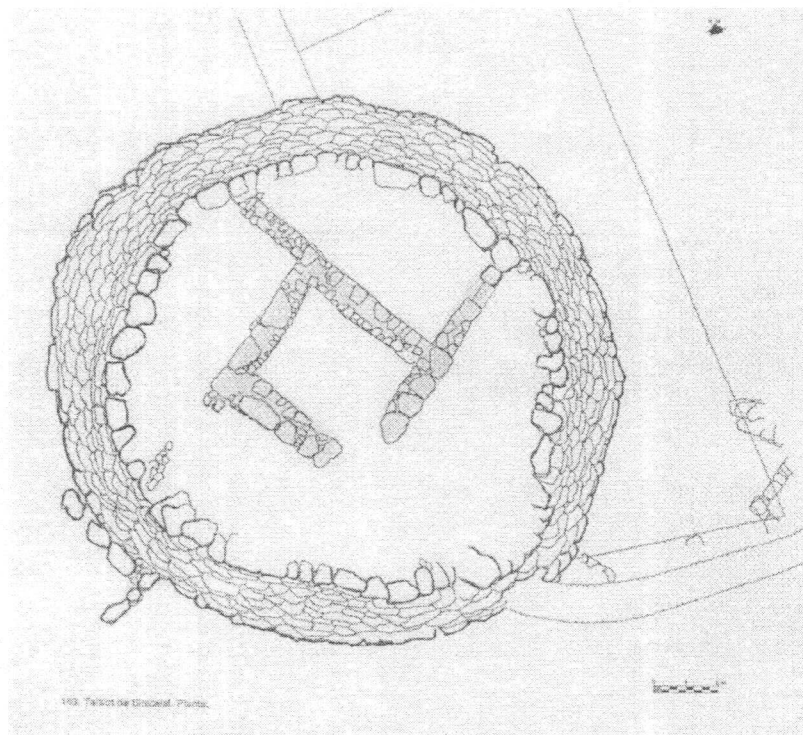
Uno de los personajes que tuvo especial protagonismo fue Ibn 'Amīra al-Mahzūmī, del cual Emilio Molina destaca el hecho siguiente:

Cuando Abū-l-Muṭarrif Ibn 'Amīra se trasladó del Magrib hacia Ifríqiyya en el año 646H / 1249M, escribió desde Bugía una carta personal a su amigo Sa'īd ibn Ḥakam rogándole que se hiciera cargo de un contingente de personas, entre los que figuraban varios sobrinos suyos, que se trasladarían desde al-Andalus hacia Menorca. En la carta Ibn 'Amīra le explica los motivos personales que le han inducido a ello: hallándose en el Magrib, le llegó la noticia de que su hermana se vio obligada, junto con sus hijos, a abandonar la ciudad de Játiva a raíz de la conquista de la plaza por las fuerzas cristianas. La hermana enfermó en el transcurso del viaje y se refugió con sus hijos en Orihuela, donde le sobrevino la muerte. Es de suponer que los huérfanos quedarían bajo la custodia de algún amigo de Ibn 'Amīra, miembro de la Wizāra 'Iṣāmiyya o incluso del propio monarca Abū Ya'far b. 'Iṣām que, por razones político-culturales, mantenía relaciones con el monarca menorquín. Aprovechando, sin duda, la salida de un barco cargado de emigrantes hacia el destierro, enviaron a los sobrinos de Ibn 'Amīra en el mismo.⁴⁵

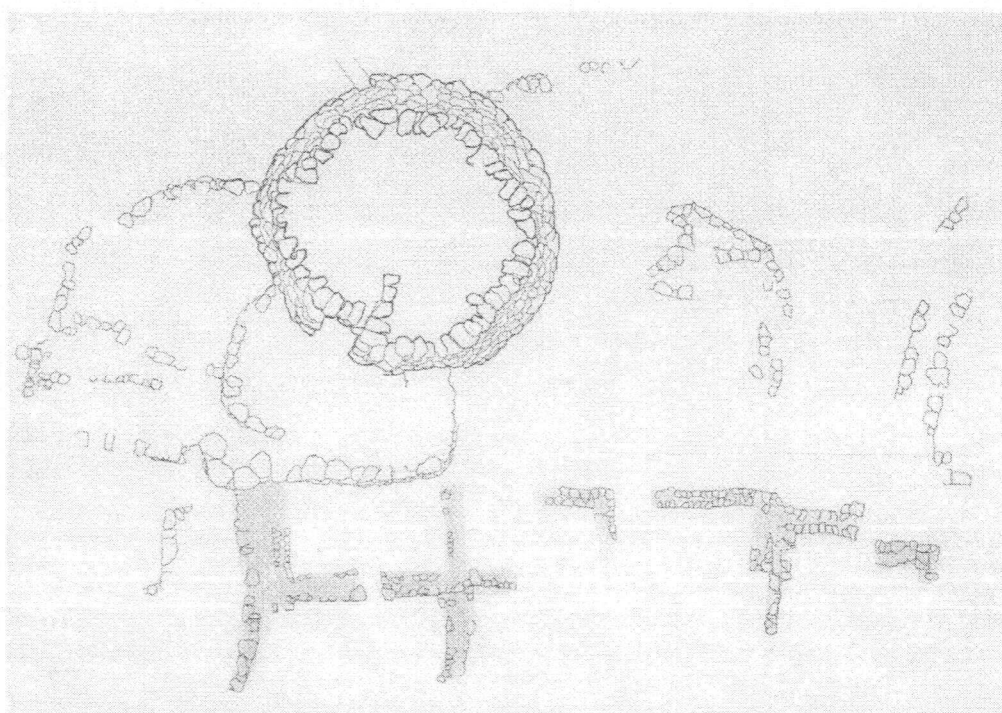
Fue en ocasión de la publicación de la versión catalana del libro de Agnès y Robert Vinas⁴⁶ cuando pude entrar en contacto directo con la prosa de Ibn 'Amīra. La complicada y alambicada prosa de un maestro de la literatura árabe del siglo XIII. Por encargo del editor Francesc Moll cuidé de la traducción de los textos árabes referidos a las Islas Orientales de al-Andalus que complementaban la información sobre el asunto de Mallorca que aquellos autores habían recogido en un intento de contrarestar la información obtenida a partir de las fuentes catalanas.

Un documento importante era la carta que, desde Bugía, Ibn 'Amīra dirigió a Sa'īd ibn Ḥakam para agradecerle el salvamento de sus sobrinos; los cuales, una vez perdida la madre permanecieron, huérfanos, en tierras andalusíes amenazadas por las tropas cristianas.

**MENORCA COM A CAP DE PONT
ENTRE LES TAIFES PENINSULARS I EL NORD D'AFRICA :
POBLAMENT MUSULMÀ DE MENORCA A MITJAN SEGLE XIII**

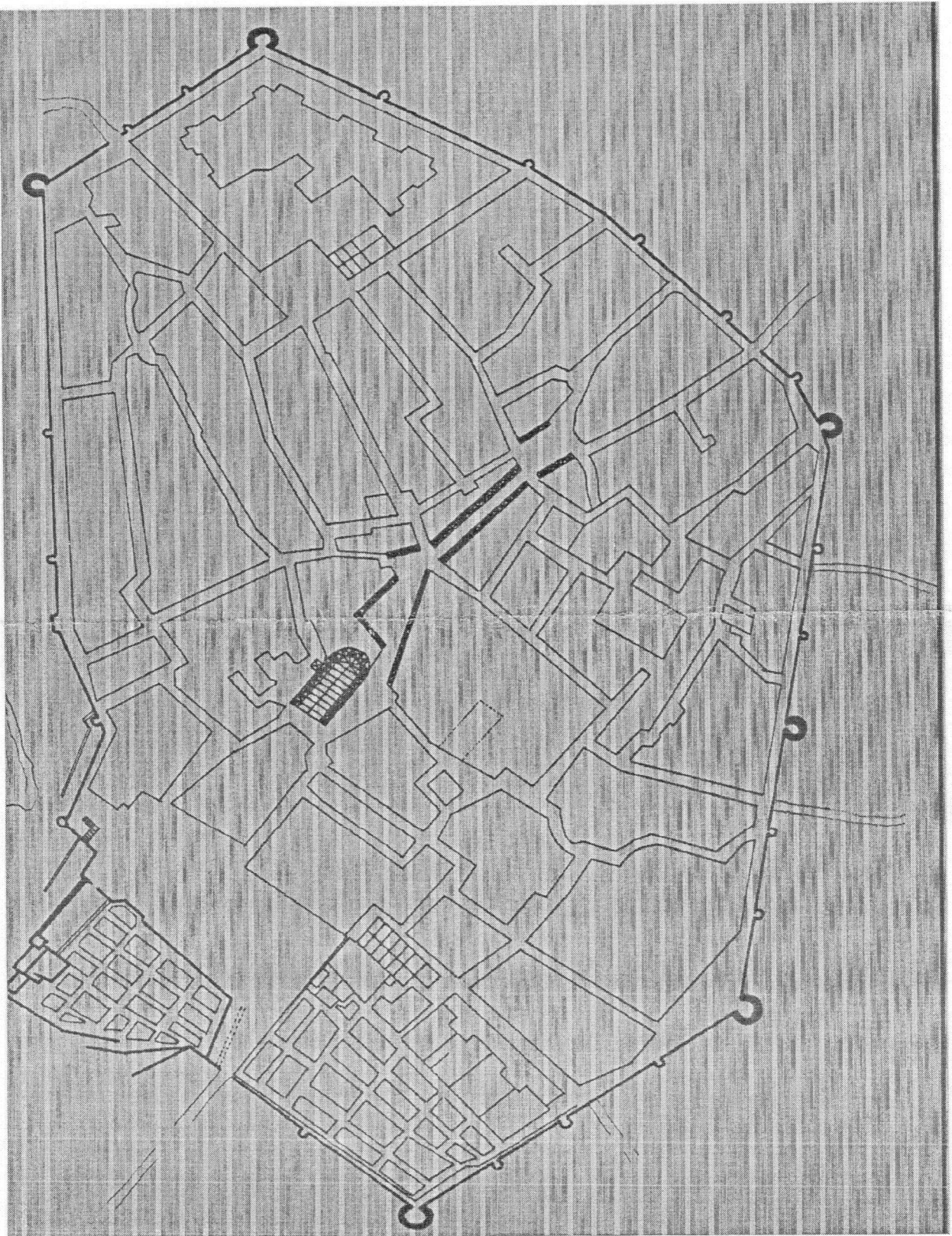

Talaiot De Binicalaf

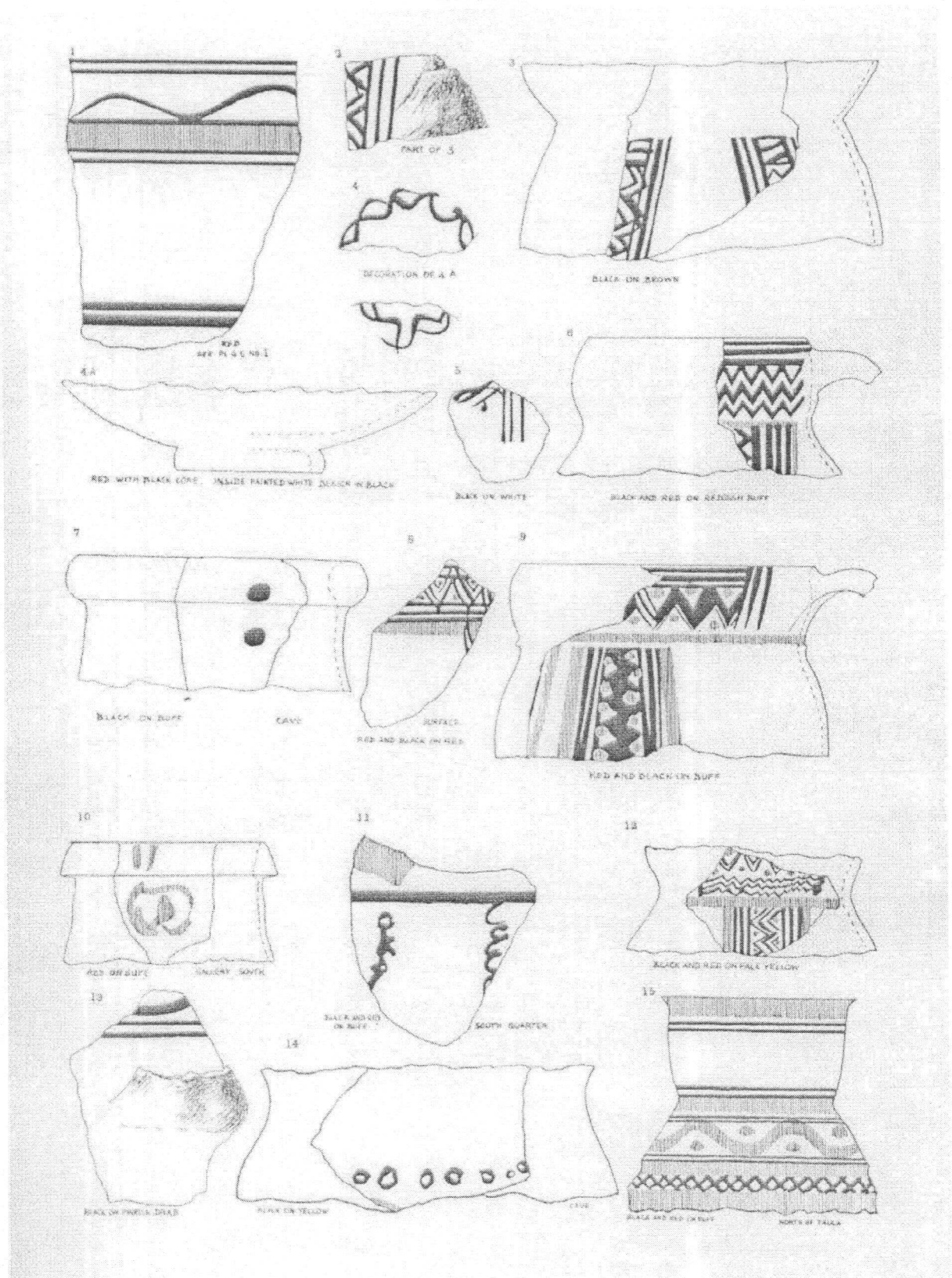

Talaiot de Santa Mònica

MADINA MINURQA

CERÀMICA DE LUXE

Ceràmica musulmana de Trepucó